

**XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI KREDIT LINIYALARI HISOBIGA
INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLİYALASHTIRISHNING NAZARIY
ASOSLARI**

Sabirova Asal Shuxratovna

*O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
magistranti*

Xalqaro moliya institutlari (XMI) – bu xalqaro darajada faoliyat yurituvchi, rivojlanayotgan davlatlar yoki loyihalarni moliyalashtirish maqsadida kreditlar, grantlar va boshqa moliyaviy vositalarni taqdim etuvchi tashkilotlardir. Ular odatda davlatlararo yoki xalqaro tashkilot sifatida tashkil etilgan bo'lib, rivojlanish va iqtisodiy taraqqiyotga yordam berishga yo'naltirilgan. Ularning asosiy vazifasi: rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarga uzoq muddatli, past foizli kreditlar ajratish, rivojlanish loyihalarini qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarni moliyalashtirish.

Eng yirik xalqaro moliya institutlari:

- Jahon banki guruhi (World Bank Group) — loyihaviy moliyalashtirish bo'yicha asosiy manba.
- Xalqaro valuta fondi (IMF) — makroiqtisodiy barqarorlik va valyuta yordamiga ixtisoslashgan.
- Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB), Yevropa Tiklanish va Taraqqiyot Banki (EBRD), Afrika Taraqqiyot Banki (AfDB) — mintaqaviy rivojlanish uchun maxsus.

Kredit liniyasi bu xalqaro moliya institutlari tomonidan berilgan, oldindan belgilangan miqdordagi mablag'ni investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun foydalanish imkonini beruvchi kredit mexanizmi. Bu liniyalar odatda muayyan shartlar va muddatlar asosida ajratiladi.

Kredit liniyasining asosiy vazifalari:

- Moliya resurslarini keng ko'lamda jalb qilish;
- Loyihalarga moliyaviy barqarorlik ta'minlash;
- Mamlakat yoki sektor iqtisodiyotini rivojlantirish uchun investitsiyalarni rag'batlantirish.

Kredit liniyalarining asosiy xususiyatlari:

- Belgilangan miqdor (limit);
- Kredit ajratish muddati va qaytarish shartlari;
- Foiz stavkalari va komissiyalar;
- Loyihaning investitsiya turi va maqsadiga muvofiq taqdim etilishi.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish. Investitsiya loyihasi - bu ma'lum iqtisodiy samaraga erishish uchun rejalashtirilgan xarajatlar va faoliyatlar majmuasi. Xalqaro moliya institutlari kredit liniyalari hisobiga moliyalashtirish loyihalarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

- Katta hajmdagi moliyaviy resurslarni jalb qilish;
- Rivojlanayotgan tarmoqlarga investitsiya qilish uchun qulay shartlar yaratish;
- Xalqaro standartlarga muvofiq loyiha boshqaruvi va monitoringni amalga oshirish;
- Iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilish.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayoni va uning bosqichlari.

Investitsiya loyihasini moliyalashtirish xalqaro moliya institutlari kredit liniyalaridan foydalanishda quyidagi asosiy bosqichlar mavjud:

Loyihani tayyorlash va asoslash

• Texnik-iqtisodiy asoslash (Feasibility study): loyiha iqtisodiy samaradorligini, texnik va moliyaviy imkoniyatlarini o'rganish;

- Atrof-muhitga ta'sirini baholash (Environmental Impact Assessment);
- Biznes-reja tayyorlash.

Moliyalashtirish uchun ariza berish

- Loyiha hujjatlari xalqaro moliya institutlariga taqdim etiladi.
- Kredit liniyasiga bo'lgan talab va loyiha maqsadlari aniqlanadi.

Loyiha baholash

- Moliyaviy, iqtisodiy, texnik va ekologik tahlil.
- Kredit beruvchi tashkilot tomonidan loyihaning risklari va foydaliligi baholanadi.

Kredit shartnomasi tuzish

- Kredit miqdori, foiz stavkasi, muddatlari va boshqa shartlar kelishiladi.
- Kredit shartnomasi imzolanganidan so'ng, kredit liniyasi ochiladi.

Mablag'larning taqsimlanishi va loyiha amalga oshirilishi

- Kredit mablag'lari loyihaning turli bosqichlariga muvofiq chiqariladi.
- Loyiha ijrosi, xarajatlarni nazorat qilish, hisobot berish.

Monitoring va nazorat

- Loyihaning amalga oshirilishi doimiy ravishda xalqaro moliya institutlari tomonidan nazorat qilinadi.
- Loyiha davomida yuzaga kelgan muammolar hal qilinadi.

Kreditni qaytarish

- Loyiha tugagach, yoki belgilangan muddatda kredit qaytariladi.
- Foiz va asosiy qarz to'lovlari amalga oshiriladi.

1-jadval

Xalqaro moliya institutlarining kredit liniyalarining turlari va xususiyatlari

Kredit liniyasi turi	Ta'rif va vazifasi	Misollar
Loyihaviy kredit liniyalari	Maxsus investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun ajratiladi.	Yangi ishlab chiqarish quvvatlari qurilishi
Sektor kredit liniyalari	Muayyan iqtisodiyot sektorini rivojlantirish uchun ishlatiladi.	Qishloq xo'jaligi, energetika sektori

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

Kredit liniyasi turi	Ta'rif va vazifasi	Misollar
Umumiy davlat kreditlari	Davlat iqtisodiyoti uchun keng ko'lamli yordam.	Infratuzilma rivojlantirish, sog'liqni saqlash
Ijtimoiy va ekologik kreditlar	Ijtimoiy rivojlanish va ekologik loyihalarni moliyalashtirish.	Suv ta'minoti, atrof-muhitni muhofaza qilish

Kredit liniyalari hisobiga moliyalashtirish jarayoni. Moliyalashtirish jarayoni odatda quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Loyihaning tayyorlanishi — investitsiya loyihasi texnik-iqtisodiy asoslash, biznes-reja va loyiha hujjatlari tayyorlanadi.
2. Moliyaviy talab va murojaat — loyiha moliyalashtirilishi uchun xalqaro moliya institutiga rasmiy murojaat qilinadi.
3. Loyiha baholash — kredit beruvchi tashkilot tomonidan loyiha texnik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan baholanadi.
4. Kredit liniyasi ochilishi — shartnoma tuziladi va kredit liniyasi ochiladi.
5. Loyihani moliyalashtirish — ajratilgan kredit mablag'lari loyiha xarajatlari uchun ishlatiladi.
6. Monitoring va hisobot — loyiha amalga oshirilish jarayoni doimiy nazorat qilinadi, kreditning to'g'ri ishlatilishi tekshiriladi.
7. Qaytarish va yopilish — loyiha tugagach, kredit qaytariladi va loyiha moliyalashtirish jarayoni yopiladi.

Kredit liniyalari moliyalashtirishining kamchiliklari va xavflari.

- Murakkab protseduralar: Kredit olish uchun loyihalar aniq va batafsil tayyorlanishi, ko'p hujjatlar talab qilinishi mumkin.
- Yuqori monitoring: Moliyaviy va texnik nazorat qattiq bo'lib, bu loyiha egalari qo'shimcha bosim bo'lishi mumkin.
- Qarzni qaytarish majburiyati: Kreditlarni o'z vaqtida qaytarish zarur, aks holda mamlakat yoki kompaniya kredit reytingiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.
- Shartnoma cheklovlari: Ba'zi kreditlar ma'lum shartlar, masalan, mahalliy mahsulotlardan foydalanish yoki xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlik qilish kabi cheklovlarni o'z ichiga oladi.

Xalqaro moliya institutlari orqali moliyalashtirish rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun juda muhimdir, chunki:

- Ular iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga ko'maklashadi;
- Yangi texnologiyalar va boshqaruv tajribasini jalb qiladi;
- Rivojlanish uchun zarur bo'lgan katta moliyaviy resurslarni taqdim etadi;
- Global iqtisodiyotga integratsiya qilishga yordam beradi.